

УДК 378.015.311

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-3-47-26-35

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Тюльпа Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: tyulpatnt@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8032-8676

У статті зроблено спробу осмислення процесу професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти, упровадження нових концептуальних підходів до формування готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності у контексті компетентнісної парадигми розвитку сучасної освіти. Встановлено, що поняття «готовність до діяльності» розкривається через поняття «компетентність» як найважливішу умову ефективної діяльності особистості, як показник її здібностей, є сукупністю теоретичної і практичної готовності до здійснення фахової діяльності. Обґрунтовано, що реалізація нової парадигми сприятиме подоланню традиційних орієнтацій освіти, актуалізуватиме її діяльнісний складник та приведе до нового бачення змісту, методів та технологій.

Ключові слова: компетентнісна парадигма, готовність до професійної діяльності, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, компетентність.

Постановка проблеми. Нині склалися певні наукові передумови для теоретичного осмислення процесу професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Істотний вплив на його стан, ефективність та якість чинить сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, співвідношення яких формує тенденції подальшого розвитку. До основних факторів, що обумовлюють нинішні перетворення системи професійної освіти, належать: зміна соціальної та економічної державної політики, демократизація суспільства, розширення можливостей політичного та соціального вибору. Означені фактори ставлять освіту перед необхідністю формувати готовність громадян до такого вибору; перегляд змісту морально-етичних норм, зниження значущості традиційних інститутів, відповідальних за добробут суспільства загалом. Для демократичної держави, безумовно, необхідно зберігати соціально-гуманістичний фундамент, який заперечує всі форми дискримінації, соціальної нерівності, у зв'язку з чим виникає потреба у нових соціальних відносинах, у нових фахівцях соціономічного профілю, які на основі професійно організованої взаємодії на якісно новому рівні здатні компенсувати функції, втрачені в процесі реорганізації сучасного суспільства.

Проте існує низка суперечностей між реаліями освітнього процесу та зростаючими вимогами до особистості майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, покликаних вирішувати складні життєві ситуації з урахуванням специфіки та особливостей соціально орієнтованих дій як політичної професійної діяльності. Задоволенню державного запиту на якість професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю сприятиме їхня готовність до виконання варіативних професійних та екзистенційних завдань в умовах, що змінюються і в ситуаціях невизначеності. Соціуму, і передусім роботодавцю, потрібні випускники, готові до включення в подальшу життєдіяльність, здатні практично вирішувати життєві та професійні проблеми, що постають перед ними. І це великою мірою залежить не стільки від отриманих знань і умінь, як від деяких додаткових аспектів, для позначення яких і використовують поняття «компетентність», найбільш відповідні розумінню сучасних цілей освіти і є базовими категоріями компетентнісного підходу.

Сучасні дослідники відзначають, що саме професійна підготовка, до якості якої сьогодні ставлять підвищені вимоги, недостатньо враховує специфіку та особливості діяльності, комплекс особистісних якостей майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, що визначає особистісно-професійний потенціал – динамічну інтегративну освіту, що реалізується в контексті компетентнісної парадигми, визначає ресурсні можливості професійного розвитку людини та її здатність до освоєння й продуктивного здійснення

професійних видів діяльності та передбачає наявність готовності до взаємодії суб'єктів соціуму.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз наукової літератури дає змогу умовно виділити декілька основних напрямів дослідження проблеми теоретичного й методичного функціонування системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Підґрунтям для визначення методологічних засад зазначеної проблеми, її загальнонаукового осмислення й фундаментального трактування явищ і фактів становлять дослідження, присвячені обґрунтуванню компетентнісної парадигми освітніх процесів. У сучасній освіті явно проглядається вектор руху від когнітивної, прагматичної до кваліфікаційної освіти і від неї – до компетентнісної, адже компетентність виступає в якості інтегрального соціального й особистісно-діяльнісного феномену як результату освіти.

В останні десятиліття в рамках модернізації системи освіти в Україні багато дослідників пов'язують компетентність фахівця з його готовністю діяти в різних професійних ситуаціях, що зумовлює необхідність аналізу й зіставлення цих понять. На думку науковців, компетентність фахівця слід розглядати як його загальну готовність до встановлення зв'язку між знанням і ситуацією та до формування (вибору) способу розв'язання професійної проблеми. Сучасна наука оперує поняттям «професійна готовність студента», яке визначається як інтегративна особистісна якість і суттєва передумова ефективності діяльності після закінчення ЗВО. Сутність готовності визначається як інтегральне утворення з рисами широкого спектра її прояву: мобілізаційна готовність, готовність до праці, діяльності, самоосвіти, педагогічна готовність, професійна готовність та ін. (А. Андреев, О. Біла, І. Гавриш, А. Громцева, К. Дурай-Новакова, Т. Шестакова та ін.). Багато науковців відображає характерні ознаки готовності з позицій розгляду щодо категорій загального, особливого і окремого (Л. Анциферова, Ф. Генон, Л. Зеленов, Р. Сімко та ін.), адже виділення готовності на рівні загального як однієї з закономірностей діяльності є відображенням об'єктивної потреби, оскільки фіксується не тільки факт її наявності, а й необхідність пізнання її сутності.

Мета статті – визначення й теоретичне осмислення проблем формування готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності в контексті компетентнісної парадигми розвитку сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Необхідність аналітичного розгляду компетентнісної стратегії, що впроваджується в сучасний освітній простір, обумовлена світовою та загальноєвропейською тенденціями інтеграції, глобалізацією економіки, зокрема, неухильно зростаючими процесами гармонізації системи вищої освіти. Реалізація компетентнісної парадигми як методологічного принципу проектування розвитку сучасної освіти пов'язана із переосмисленням сукупності загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів. Зазначена парадигма процесу підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності приводить до усвідомлення, з одного боку, необхідності, а з іншого – неминучості реалізації компетентнісного підходу, який, на нашу думку, дозволяє обґрунтувати такі положення:

- сенс освіти полягає в розвитку в майбутніх фахівців здатності самостійно вирішувати проблеми у різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є й власний досвід здобувачів освіти;
- зміст освіти є дидактично адаптованим соціальним досвідом розв'язання пізнавальних, світоглядних, соціальних, політичних, морально-етичних та інших проблем;
- сенс організації освітнього процесу полягає у створенні умов для формування в студентів досвіду самостійного розв'язання пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, що становлять зміст освіти;
- оцінювання освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих здобувачами освіти на певному етапі навчання.

Тільки якісна освіта здатна підготувати професійно компетентного спеціаліста –

мобільного, відповідального, творчого, готового до саморозвитку та самовдосконалення у майбутній професійній діяльності. Готовність випускників до постійної самостійної освітньої діяльності як рушійної сили самоосвіти в рамках парадигми безперервної освіти «освіта через все життя» забезпечить швидку адаптивність за умов соціально-економічних змін соціуму, швидке освоєння нових технологій та нової економічної поведінки [7]. Сучасна вища освіта змінює вектор від підготовки спеціаліста вузької спрямованості до підготовки випускника, здатного постійно самостійно набувати знань, умінь, виявляти творчу активність, ініціативність, готового до прийняття рішень, демонструє широку професійну ерудицію. Рішенню означених завдань сприяє високий рівень самостійної пізнавальної, навчально-професійної роботи студентів, сформованої в період професійної освіти на засадах компетентнісного підходу.

Аналіз сутності готовності на філософському рівні дозволяє підкреслити той факт, що кардинальне значення готовності в соціальному сенсі полягає в тому, що вона виступає як мета, як засіб і як результат діяльності. Прояв готовності фіксується в широкому спектрі суб'єктних сил людини, які характеризуються передовсім потребами й здібностями суб'єкта діяльності. Складність наукового аналізу цього поняття зумовлена, на нашу думку, такими причинами: наявністю значного поля перетину цієї категорії з категоріями «компетентність», «майстерність», «професіоналізм».

Для позначення категорії «готовність» у теорії й практиці діяльності виокремлюють такі характерні якості. По-перше, готовність позначається як рівень і умова діяльності (В. Беспалько, А. Деркач, В. Сластьонін та ін.). По-друге, вона розглядається як стан і властивість суб'єкта діяльності (А. Асмолов, В. Моляко, В. Серіков, Д. Узнадзе та ін.). По-третє, це феномен соціально-ціннісного ставлення людини до зовнішніх і внутрішніх впливів соціального середовища (Л. Хьєлл та ін.). Ці позиції, що характеризують готовність, відображають соціальне, психологічне і педагогічне спрямування уявлень про неї.

Аналіз наукових досліджень у світлі зазначеної проблеми дозволяє зробити висновок, що готовність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до реалізації професійної діяльності формується в процесі професійної підготовки і становить одночасно і процес, і результат. Як процес – це оволодіння студентами системою відповідних знань, умінь, формування на їх основі системи професійних переконань і установок. Як результат – це досягнутий студентами певний рівень розвитку особистості, набута індивідом у ході освіти здатність до виконання функціональних обов'язків; рівень майстерності й вправності в певному професійному занятті, що відповідає рівню складності завдань, які виконуються, тобто професіоналізм.

У наукових розвідках проблемі готовності фахівців до різних видів діяльності приділяється значна увага, у зв'язку із цим в останні десятиліття з'явилася низка педагогічних досліджень з питань професійної підготовки і готовності майбутніх фахівців до різних видів діяльності. У психолого-педагогічній літературі чітко виділилося два основні підходи до розгляду цієї проблеми. Перший – теоретичний підхід – передбачає оцінювання стану готовності як: певного функціонального стану, близького до понять «оперативний спокій» перед його переходом до «термінової дії» (А. Ухтомський); «психологічна установка» (Д. Узнадзе та ін.); «передстартовий стан» (А. Пуні); «працездатність» (М. Левітов); «мобілізаційна готовність» (О. Біла, І. Богданова, Ф. Генов та ін.); «комплексна здатність» (Г. Балл, П. Перепелиця); «пильність» (Л. Нерсисян, В. Пушкін).

Інший теоретичний підхід, описаний А. Деркачем, М. Д'яченко, Л. Кандибовичем, В. Крутецьким, В. Моляко, інтерпретує психологічну готовність як підготовленість особистості до певної дії, при цьому психологічна підготовленість до діяльності розглядається як стійка характеристика особистості, як цілісний комплекс, що включає в себе мотиваційний, інтелектуальний, емоційний та інші змінні складники, адекватні вимогам змісту й умовам діяльності майбутнього фахівця. Прихильники зазначеного підходу пов'язують стан психічної готовності з особистісними особливостями людини, з зовнішніми й внутрішніми умовами діяльності, до яких вони відносять: зміст завдань, їх складність, творчий характер, приклад

поведінки оточуючих; особливості стимулювання результатів, прагнення до їх досягнення, мотивацію, оцінку ймовірності досягнення результату, оцінку власної підготовленості; стан здоров'я й фізичне самопочуття, особистий досвід мобілізації сил на розв'язання складних завдань, уміння контролювати й саморегулювати стан готовності, створювати оптимальні умови для майбутньої діяльності та ін.

Науковцями (Б. Ананьєв, П. Гальперін, Г. Троцько та ін.) проведено низку досліджень, у яких сформульовані теоретичні положення, що дозволяють по-новому підійти до питань вивчення, розвитку і формування як окремих якостей, що визначають готовність до професійної діяльності, так і готовності як цілісного утворення особистості. Останній аспект усе частіше отримує розвиток у педагогічних дослідженнях, де поняття «готовність» розглядається як професійно значуща якість особистості майбутнього фахівця, що утворює систему взаємопов'язаних компонентів, до складу якої входять особистісні якості, що охоплюють наявність професійних мотивів й інтересів, знань і умінь, забезпечують виконання функцій, адекватних потребам певної професійної діяльності. У контексті дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності пропонуємо зосередитися на визначенні професійної готовності як сукупності суспільних відносин, що перетворюються на функції індивіда, на форми і структури діяльності, тобто на професійні якості. Також важливою є думка науковців (К. Дурай-Новакова, Н. Кічук, А. Ліненко, О. Пехота, В. Сластьонін та ін.), які розглядають готовність до професійної діяльності як складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості й систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій.

Незважаючи на деякі відмінності теоретичних підходів до проблеми готовності, слід зазначити, що принципової суперечності між ними немає, більше того, обидва підходи не виключають, а взаємодоповнюють один одного, перебувають у цілісній єдності. Ця обставина є важливою, оскільки увага акцентується на необхідності виділення і вивчення не тільки абстрактних проявів готовності до діяльності, а й специфічної, тобто професійної готовності, яка забезпечує молодому фахівцеві успішне виконання своїх обов'язків, правильне використання знань, досвіду, збереження самоконтролю і переорієнтацію при появі непередбачених перешкод. Професійна готовність студента – вирішальна умова швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації.

У контексті нашого дослідження важливим є з'ясування позицій дослідників щодо професійної готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Професійну готовність майбутніх педагогів К. Дурай-Новаковська позиціонує як усвідомлення високої ролі соціальної відповідальності, прагнення активно виконувати професійні завдання, установку на реалізацію знань, умінь і якостей особистості [3, с. 41]. Л. Прудка, досліджуючи питання готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, визначає залежність цієї категорії від відповідного рівня професійної майстерності, професійної компетентності, а також здатності до саморегуляції, налаштованості на відповідну соціально спрямовану діяльність, уміння мобілізувати свій професійний (духовний, особистісний і фізичний) потенціал на розв'язання поставлених завдань у відповідних умовах [6]. На думку Л. Онуфрієвої, психологічний аспект готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності передбачає утворення таких необхідних відносин, установок, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому фахівцю свідомо і сумлінно, зі знанням справи виконувати свої професійні функції [5, 747]. О. Біла, аналізуючи взаємозв'язок феноменів «готовність» і «змобілізованість» фахівця соціономічної сфери як суб'єкта проектування професійної діяльності, розглядає готовність фахівця до професійної діяльності як базовий внутрішній ресурс, що закономірно трансформується в його змобілізованість для вчасного входження й успішної реалізації процесу професійної діяльності [2, с. 239].

З огляду на вищезазначені позиції авторів можна констатувати, що саме професійна і

соціальна потреба сучасних представників соціономічних спеціальностей в удосконаленні себе як творців соціальних процесів робить поняття «готовність до діяльності» не завершеною характеристикою особистості, а навпаки, відкритим, динамічним утворенням, що, на наш погляд, є найбільш значущою якісною характеристикою професійної готовності, яку дослідники розуміють як синтез властивостей особистості, що визначають її придатність до діяльності; як цілісний прояв особистості; як цілісну динамічну систему елементів. Цей синтез властивостей особистості включає: активне позитивне ставлення до діяльності, стійкі інтелектуальні почуття, сприятливий психічний стан, певний фонд знань, умінь, навичок у відповідній галузі, здатність до конкретної діяльності.

До структури готовності дослідники включають пізнавальні, вольові й емоційні характеристики. Нам імponує позиція В. Бикова, який, ототожнюючи структуру готовності зі структурою відповідної функціональної психологічної системи, вносить такі компоненти: мотиви діяльності, цілі діяльності, інформаційну основу діяльності, програму діяльності, блок прийняття рішення і підсистему професійно важливих якостей особистості. Із цих позицій учений розглядає готовність до професійної діяльності як інтегративну характеристику особистості, що виявляється в активному, вибірково-позитивному ставленні до діяльності, соціально-цінному професійному виборі та практичному включенні до виробничої діяльності, здатності активно та швидко адаптуватися до виробництва, досягати високих успіхів [1].

У наукових дослідженнях А. Ліненко визначає категорію «готовність» через аналіз її основних проявів: позитивного ставлення до професії; необхідного для ефективної діяльності рівня оволодіння значущими знаннями, вміннями й навичками; самостійності при розв'язанні професійно важливих завдань; наявності вираженої спрямованості на виконання професійної діяльності й кар'єрного саморозвитку; розвинених моральних характеристик, які є основою визначення структури зазначеного феномену [4, с. 130].

Отже, єдиного погляду на проблему професійної готовності в науці ще не вироблено. Сучасні вчені вводять у поняття професійної готовності низку різних смислових одиниць: знання, вміння, навички і успішність діяльності; позитивне ставлення до професії і професійно зумовлені риси характеру; здібності; цілісна система якостей особистості; професійна придатність і професійна підготовленість до діяльності. У найзагальнішому вигляді категорія «готовність» становить структуру, яка передбачає наявність адекватних суспільним вимогам діяльності якостей і здібностей, результатом реалізації яких є позитивне ставлення до діяльності, а також наявність певної системи знань, умінь і навичок, що становлять основу і виражають зміст компетентності, що формується в процесі освіти. Отже, готовність до професійної діяльності в сучасній науці визначається як цілісний стан особистості, який припускає в процесі підготовки до професійної діяльності актуалізацію здібностей і якостей майбутнього фахівця, що виступає результатом розвитку професійної компетентності й умовою адаптації й ефективності професійної діяльності.

Реалізуючи головні завдання професійної підготовки, якими стає не тільки трансляція нового змісту сучасної освіти, а й включення фахівця в процес осмислення професійних цілей і цінностей, розвиток здатностей інтерпретувати зміст по відношенню до власних запитів і особливостей у співвідношенні з цілями й цінностями життя в сучасному світі, наголошуємо на тому, що готовність до професійної діяльності є складним соціальним явищем, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій і є основою компетентності.

Вивчення наукових позицій учених дозволяє зробити висновок про те, що в сучасних розвідках поняття «готовність до діяльності» розкривається через поняття «компетентність» як найважливішу умову ефективної діяльності особистості, як показник її здібностей і визначається як інтегративна якість особистості, яка проявляється у здатності й готовності до діяльності і базується на знаннях і досвіді, адже професійна компетентність є сукупністю теоретичної і практичної готовності до здійснення фахової діяльності, що досягається в умовах компетентнісного підходу. Так, С. Адам і Г. Влугменштейн визначають компетентність як

поняття, що охоплює здатності, готовність, знання, поведінку, необхідні для певної діяльності [11].

У руслі нової освітньої парадигми, що має орієнтацію на формування компетентності майбутнього фахівця як підсумковий результат професійної підготовки, питання осмислення сутнісних характеристик соціальної компетентності як провідної у структурі професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у науково-теоретичних розвідках багатьох дослідників представлені як резерв формування інтелектуальної еліти, а вищу школу – як головний осередок цього процесу і, отже, як суб'єкт соціокультурної трансформації, що найбільш цілеспрямовано реалізується у процесі формування соціальної компетентності.

Ця ідея знаходить підтвердження в дослідженнях Хьєлла, який у рамках компетентнісного підходу розглядає соціальну компетентність як набір знань, які забезпечують потенційну готовність індивіда до участі в соціальній взаємодії [9]. Ученим акцентується увага на наявності у індивіда прагнення до набуття компетентності, продиктованого потребами в саморозвитку, самодетермінації, визнанні і повазі з боку оточуючих, усього суспільства. Отже, освіта, професійні знання та вміння, загальні та спеціальні здібності, соціально значущі та професійно важливі якості становлять професійний потенціал розвитку спеціаліста, реалізація якого залежить від соціальної ситуації, характеру професійної діяльності, активності особистості, її потреби у саморозвитку та самоактуалізації, ступеня готовності здійснювати професійну діяльність.

Готовність фахівців до професійної діяльності передбачає засвоєння ними повного складу предметних знань, професійних дій та соціальних відносин, сформованість та зрілість професійно значущих якостей особистості. Професійну компетентність ми розглядаємо як теоретико-практичний показник готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності. А компетентність спеціаліста становить присвоєну, відрефлексовану ним під час професійної діяльності систему соціально значущих і особистісно орієнтованих компетентностей: ключових, базових і спеціальних. Таким чином, професійна компетентність як інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця реалізується в освітньому процесі як формування певного набору її складників.

Аналіз досліджень компетентнісної моделі навчання (Л. Бірюк, Ю. Варданян, А. Казакова, Н. Кузьміна, І. Легостаєв, Н. Матяш, О. Чуйко, А. Хуторський та ін.) свідчить, що в поняттях «компетентність» і «готовність» визначальною відмінністю є досвід діяльності особистості, її активна позиція, здатність до цілепокладання, включаючи акмеологічну складову, а в якості базового елементу індивідуальної компетентності виділяємо власний досвід особистості, адже індивідуальна компетентність становить не тільки знання фактичного матеріалу (інформації), володіння навичками і вміннями в будь-якій конкретній сфері діяльності, а й охоплює досвід, який набула людина в різних сферах діяльності. «Навчання в досвіді створює компетентність» [8]. Отже, компетентність відрізняється наявністю професійного, соціального, зокрема життєвого, досвіду і особистісним ставленням до соціономічної діяльності.

Ми погоджуємось із висновком О. Чуйко, яка, розкриваючи специфіку організації включення студентів соціономічного фаху у професійно орієнтовану практичну діяльність, наголошує на необхідності набуття особистісного досвіду переживання і проживання реальних ситуацій професійної допомоги, рефлексія якого через механізми інтеріоризації та інтеграції зумовлює формування базових професійних компетенцій [10]. На нашу думку, саме цей складник є показником і найважливішою особливістю професійної компетентності фахівця, яка характеризується не тільки стійкою мотивацією і налаштованістю на діяльність, а й опертям на досвід як результат набуття знань про світ, навичок і умінь їх застосовувати в ситуативних завданнях, формування позитивного ставлення студента до процесу пізнання, до зміненого об'єкта дійсності.

Професійна компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей – категорія оцінна, яка характеризує людину як суб'єкта специфічної діяльності у системі суспільної праці та передбачає: глибоке розуміння суті виконуваних завдань; знання

практичного досвіду, наявного в певній галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; уміння обирати засоби та способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця та часу; почуття відповідальності за виконану роботу та прийняті рішення; здатність вчитися та вносити корективи у процес досягнення цілей. Компетентність фахівця, по-перше, забезпечує належність до професійної групи, по-друге, визначає можливість швидкого професійного зростання, по-третє, спонукає до постійного підвищення рівня професіоналізму, освоєння нових знань.

Уважаємо, що готовність – це інтегративна якість особистості, що характеризується єдністю мотиваційно-ціннісних відносин до діяльності, професійно та соціально значущих якостей особистості, певну сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, здібностей та навичок їхнього використання, що розвивається в результаті життєвого досвіду, який базується на формуванні позитивного ставлення до певної діяльності, усвідомлення мотивів і потреб. Своєю чергою, професійна компетентність майбутніх представників соціономічних спеціальностей включає єдність їхньої теоретичної та практичної готовності до здійснення соціально орієнтованої діяльності й характеризує професіоналізм, професійні знання та вміння. Компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей проявляється у процесі прийняття відповідальних рішень у межах його професійної діяльності, специфіка якої визначається соціальною ситуацією і забезпечує якісне вирішення соціальних проблем людини, її соціуму, соціального середовища в цілому.

Зіставивши сутнісні характеристики цих термінів, нами було сформульовано висновок про смислову близькість та взаємодоповнюваність представлених понять. Зокрема, було встановлено таке:

- професійна компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей передбачає готовність до успішного здійснення професійної діяльності в контексті адаптації особистості спеціаліста до вимог цієї діяльності;

- від загальної суми знань, умінь і навичок, які є провідним складником готовності до професійної діяльності, компетентність відрізняється наявністю в її структурі змісту надпрофесійного характеру переконань, емоційних ставлень, ставлень до середовища, ситуації і себе, такі якості особистості як самостійність дій, творчий підхід до будь-якої справи, готовність постійно оновлювати знання, гнучкість розуму, готовність до системного мислення, уміння вести діалог, співпрацювати у колективі, спілкуватися з колегами;

- у структурному плані професійна компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, як і їхня професійна готовність, представлена діяльнісно обумовленими та особистісними якостями, які можна класифікувати в контексті ціннісно-орієнтаційної, емоційно-вольової, когнітивної та дієво-практичної особистісних сфер;

- на відміну від світогляду чи освіченості компетентності як надбання людини обов'язково притаманні: активність, дієвість, динамічність (компетентність не є і не може бути статичною величиною, вона формується і проявляється лише в діяльності); ефективність, результативність, успішність (компетентність оцінюється і розглядається з позицій кінцевого результату), які формуються на основі оволодіння індивідуальним соціальним досвідом;

- у професійній готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей когнітивний та дієво-практичний складники є самостійними структурними компонентами, а у професійній компетентності, вони відображені в його відповідних професійних обов'язках;

- професійна компетентність передбачає наявність критичного мислення – уміння вибирати оптимальні рішення, аргументувати вибір, знаходити оптимальні шляхи розв'язання проблемних ситуацій;

- у категоріальному значенні поняття «професійна компетентність» більшою мірою, ніж поняття «професійна готовність», обумовлена наявністю досвіду творчої спрямованості діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, їхньою здатністю здійснювати професійну діяльність у нестандартних ситуаціях.

Ці поняття мають односпрямований вектор досконалості діяльності, найвищої якості та рівня її здійснення. Компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей поряд із

готовністю забезпечується професійною спрямованістю та наявністю професійно важливих якостей особистості. Високого рівня професіоналізму людина досягає в процесі тривалого виконання діяльності. Отже, готовність майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей є основою формування його компетентності та відповідно професіоналізму фахівця.

У зв'язку з тим, що робота у соціономічній сфері має інтегративно-комплексний характер, вимагає багатопланових компетентностей, однією з тенденцій професійної підготовки стає її інтерпрофесійність – спрямованість на підготовку фахівців, здатних до конвергентної діяльності в галузі суміжних, споріднених професій. Специфіка професійної діяльності фахівців соціономічних спеціальностей транспрофесійної роботи полягає в комплексуванні методів, засобів, способів мислення і діяльності під конкретну проблемну ситуацію, що не має стандартних варіантів розв'язання. Тому сутність професійної компетентності вбачаємо як систему її компонентів:

- соціальна компетентність (ціннісне розуміння соціальної дійсності, соціально орієнтовані знання, уміння як керівництво до дії, суб'єктна готовність до застосування соціального досвіду в головних сферах діяльності людини, здатність до групової діяльності та співробітництва з іншими працівниками, здатність здійснювати соціально перспективні перетворювальні впливи, аналізувати їх наслідки, готовність до прийняття відповідальності за результат своєї праці);

- спеціальна компетентність (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання, уміння оцінювати результати своєї праці, готовність до самостійного набуття нових знань та умінь за спеціальністю, проєктувати подальший професійний розвиток, адаптаційна здатність діяти відповідно ситуації, соціально-професійна мобільність, ділова надійність);

- індивідуальна компетентність (атенційні, імажинитивні, мнемічні якості, працездатність, емпатія, рефлексивність, толерантність, аттрактивність, асертивність, соціальний інтелект, здатність до професійної рефлексії, подолання професійних криз та професійних деформацій).

Професійну компетентність майбутнього фахівця ми розглядаємо як один з видів компетентності майбутнього професіонала. Ми виходимо з припущення, що компетентність випускника ЗВО у своїй видовій структурі включає в себе компетентність професійну (реалізована готовність, прагнення успішно працювати в певній професійній сфері діяльності) і компетентність соціально-психологічну (реалізовані прагнення та готовність жити в гармонії із собою й іншими, гармонії «самості» й «соціумності» – індивідуалізації та адаптації). Своєю чергою, кожна з цих компетентностей, на наш погляд, може бути розділена на загальні (базові, ключові), загальні для всіх випускників усіх ЗВО, а також спеціальні, необхідні для успішної трудової діяльності у певному професійному середовищі.

Загалом, компетентнісна концепція орієнтує освітній процес на формування у майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей здібностей вирішувати практичні завдання і є діяльнісною, практико-орієнтованою, що реалізується з позицій ціннісного ставлення до себе, професії, людини, суспільства. У цій концепції результати освіти оцінюються не за показниками успішності освоєння наукових знань, а за ступенем підготовленості особистості до успішної діяльності за межами системи освіти та фіксуються у вигляді певного рівня культури поведінки, спілкування, почуттів, мислення та практичної діяльності.

Використання нової парадигми у процесі формування готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності покликане сприяти подоланню традиційних орієнтацій освіти, актуалізувати її діяльнісний складник та призвести до нового бачення змісту, методів та технологій.

Висновки. Готовність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності у контексті компетентнісної парадигми репрезентуємо як складне індивідуально-психологічне новоутворення на основі інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь та значущих особистісних якостей, що зумовлюють продуктивність широкого кола навчально-пізнавальної, соціально орієнтованої та професійної сфер.

Компетентнісна парадигма є пріоритетною орієнтацією освіти на її результати: формування загальнокультурної та професійної компетентностей, самовизначення, соціалізацію, розвиток індивідуальності та самоактуалізацію майбутнього фахівця, готовність самостійно виконувати практичні дії, реалізувати себе у професії, брати на себе відповідальність, виявляти ініціативу, приймати самостійні рішення.

Такий концепт орієнтує систему освіти на забезпечення якості підготовки відповідно до потреб сучасного суспільства, що узгоджується як з потребою особистості інтегруватися у суспільну діяльність, так і потребою самого суспільства використати потенціал особистості. У контексті реалізації компетентнісної парадигми акцентується увага на досягненні мети, результатах освіти, які виражають здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, а результати освіти визнаються значущими поза системою освіти, що дає змогу репрезентувати компетентність як готовність і здатності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей нести відповідальність за власне благополуччя та благополуччя всього суспільства.

Список використаної літератури

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2009. 684 с.
2. Біла О. О. Теорія і методика підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до проектування професійної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2014. 560 с.
3. Дурай-Новачова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 1983. 356 с.
4. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 125–132.
5. Онуфрієва Л. А. Проблема психологічної підготовки майбутніх педагогів. *Проблеми сучасної психології*. 2011. № 12. С. 739–750.
6. Прудка Л. Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2013. 24 с.
7. Тюльпа Т. М. Провідні фактори професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2020. Вип. 1 (42). С. 104–112.
8. Хуторской А. В., Хуторская Л. Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования. *Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода*. 2008. № 1. С. 117–137.
9. Хьелл Л. Теории личности. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 607 с.
10. Чуйко О. В. Психологія особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2014. 36 с.
11. Resource Sharing in Mobile Wireless Networks: Columbia University, cop. 2002. Mode access. 214 p.

PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIONOMIC SPECIALTIES IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCE PARADIGM

Tiulpa Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The current state of the professional education system renovation requires a theoretical reflection on professional training at Higher Education Institutions and implementing new conceptual approaches to developing the professional activity of future specialists of socionomic specialties.*

Readiness for professional activity is a complex social phenomenon, which includes a set of individual psychological personality's qualities and a system of professional and pedagogical knowledge, skills, abilities that ensure the success of professional and pedagogical functions. It is the basis of competence.

Purpose. *The aim of the article is to define and theoretically comprehend the issues of shaping the readiness of future specialists of socionomic specialties in the context of the competence paradigm of modern education development.*

Methods. *The study investigates this issue by analyzing the psychological and pedagogical literature on the studied issue, systematization*

Results. *It is shown that the concept «readiness for professional activity» is revealed through the concept «competence» as the most important condition for an effective individual's activity and an indicator of his abilities. It is a set of theoretical and practical readiness for professional activity.*

The main difference between the concepts «competence» and «readiness» is the experience of individual activity, proactive stance and the personal experience as a basic element of individual competence.

The readiness of future specialists of socioeconomic specialties for professional activity in the context of the competence paradigm is presented as a complex individual psychological innovation, based on the integration of experience, theoretical knowledge, practical skills and significant personal qualities that determine the effectiveness in the professional sphere.

Conclusion. *The competence paradigm is the priority to education orientation on the results: the building future specialist's general cultural and professional competence, self-determination, socialization, development of individuality and self-actualization. The concept orients the education system to ensure quality training under the needs of modern society. They are consistent with both the individual's need to integrate into social activities and the society need to use the individual's potential.*

Key words: *competence paradigm, readiness for professional activity, future specialists of socioeconomic specialties, competence.*

References

1. Bila O. O. (2014). *Teoriya i metodyka pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoyi sfery do proektuvannya profesiynoyi diyalnosti* [Theory and methods of training future socioeconomic professionals to design professional activities] (*Doctor's thesis*). Vinnytsya. [in Ukrainian].
2. Bykov V. YU. (2009). *Models of organizational systems vidkrytoyi osvity* [Models of organizational systems of open education]. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
3. Duray-Novakova K. M. (1983). *Formyrovanye professyonalnoy hotovnosti studentov k pedahohycheskoy deyatel'nosti* [Formation of students' professional readiness for pedagogical activity]. (*Doctor's thesis*). MPPY. Moskva. [in Russian].
4. Lynenko A. F. (1995). *Hotovnist maybutnoho vchytelya do pedahohichnoyi diyalnosti* [Readiness of the future teacher for pedagogical activity]. *Pedahohika i psykholohiya*, 1, 125-132. [in Ukrainian].
5. 3. Onufriyeva L. A. (2011). *Problema psykholohichnoyi pidhotovky maybutnikh pedahohiv* [The problem of psychological training of future teachers]. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi*, 12, 739-750. [in Ukrainian].
6. Prudka L. (2013). *Obgruntuvannya formuvannya intehratyvnoyi hotovnosti maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiynoyi diyalnosti* [Substantiation of formation of integrative readiness of future social workers for professional activity]. (*Doctor's thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Tyulpa T. M. (2020). *Providni factory profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostey* [Basic factors of professional training of intending specialists in sociological sphere]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*, 1 (42), 104-112. [in Ukrainian].
8. Khell L. (2008). *Teoryi lychnosti* [Personality theories]. SPb. Pyter. [in Russian].
9. Khutorskoy A. V., Khutorskaya L. N. (2008). *Kompetentnost kak dydaktycheskoe ponyatyie: sodержanye, struktura y modeli konstruyrovaniya* [Competence as a didactic concept: content, structure and design models]. *Proektyrovanye y orhanyzatsyya samostoyatel'noy raboty studentov v kontekste kompetentnostnoho pokhoda*, 1, 117-137. [in Russian].
10. Chuyko O. V. (2014). *Psykholohiya osobystisnoho stanovlennya maybutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesiy* [Psychology of personal development of future specialists of socioeconomic professions]. (*Doctor's thesis*). NAPN Ukrayiny, In-t psykholohiyi im. H.S. Kostyuka. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Resouce Sharing in Mobile Wireless Networks (2002). Columbia University, cop. Mode access.

Отримано редакцією 22.11.2021 р.